

Michał A. Piegzik

Konstytucja Japonii z 1946 roku : droga i proces ustrojodawczy

Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 4/1, 179-197

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał A. Piegzik
Uniwersytet Wrocławski

Konstytucja Japonii z 1946 roku – droga i proces ustrojodawczy

Constitution of Japan of 1946 – legislative process

1946年の日本国憲法の手続。

Streszczenie

Głównym celem niniejszej pracy jest przedstawienie drogi legislacyjnej oraz okoliczności uchwalenia Konstytucji Japonii z 1946 r. Wraz z zakończeniem drugiej wojny światowej na Pacyfiku Cesarstwo Japonii znalazło się pod wojskową okupacją Stanów Zjednoczonych. Pokonane państwo, odpowiedzialne za agresję na rozległe terytoria Azji Wschodniej, miało nigdy nie powrócić do prowadzenia agresywnej polityki na arenie międzynarodowej. Do najważniejszych priorytetów amerykańskiego dowództwa okupacyjnego, którego głównym przedstawicielem mianowano generała Douglasa MacArthura, należała zmiana ustroju społeczno-gospodarczego Japonii przy uwzględnieniu specyficznych warunków narodu japońskiego. Za dotychczasową podstawę jego funkcjonowania uznano Konstytucję Meiji, która zdaniem Amerykanów była daleka od demokratycznych wzorców. W celu uchwalenia nowej konstytucji MacArthur zaangażował japońskich polityków, którzy tworząc różne ugrupowania, rozpoczęli prace nad projektem ustawy zasadniczej. Już pod koniec 1945 r. przy gabinecie utworzono tzw. Komitet Matsumoto, złożony z wybitnych japońskich prawników, będący głównym ośrodkiem prac nad nową konstytucją. Różnice w japońskiej i amerykańskiej wizji przyszłego ustroju Japonii doprowadziły do wielu spotkań oraz negocjacji, na których w szczególności dyskutowano nad rozumieniem pojęcia suwerenności oraz roli cesarza. Amerykanie, formując własny komitet konstytucyjny, doprowadzili do powstania amerykańskiego projektu ustawy zasadniczej dla Japonii, który kładł nacisk na demokratyzację oraz liberalizację państwa. Po szeregu spotkań z reprezentantami gabinetu amerykański projekt został częściowo zmieniony na wniosek japońskich polityków, zachowując swój pierwotny charakter. Ostatecznie w czerwcu 1946 r. w japońskim parlamencie rozpoczęto procedurę legislacyjną, która zakończyła się uchwaleniem nowej konstytucji 6 października. Ustawa zasadnicza została następnie promulgowana przez cesarza, zmieniając w sposób istotny ustrój społeczno-gospodarczy kraju i wprowadzając go na demokratyczną drogę.

Słowa kluczowe

Japonia, Konstytucja Japonii, Komitet Matsumoto, Okupacja Japonii po II wojnie światowej

Abstract

The main aim of this paper is to present the legislation process and background of the Japanese Constitution of 1946. At the end of World War II in the Pacific the Empire of Japan was submitted under the military occupation of the United States. The defeated country, responsible for the aggression of the vast territories of East Asia, was expected never to return to the aggressive policy in the international arena. The most important priorities of the American occupation headquarters, whose

main representative was General Douglas MacArthur, was to change the socio-economic system of Japan, taking into account the specific nature of the Japanese nation. The Meiji Constitution was considered the main core of Japanese political life, which according to the Americans was far from democratic standards. In order to adopt a new constitution MacArthur engaged Japanese politicians, who formed different groups working on its draft. Already at the end of 1945 the cabinet created the so-called Matsumoto Committee composed of eminent Japanese lawyers, which became the main center of the work on a new constitution. The differences in the Japanese and American visions of the future constitution of Japan led to many meetings and negotiations, in which the interpretation of the concept of sovereignty and the role of the emperor was discussed. Forming their own constitutional committee the Americans created their project of the constitution for Japan, which put the emphasis on democratization and liberalization of the state. After several meetings with the representatives of the American office the project was partially revised at the request of Japanese politicians, retaining its original character. Finally, in June 1946 the legislative process began in the Japanese Diet which ended with the adoption of a new constitution on the 6th of October. The Constitution was subsequently promulgated by the Emperor and significantly changed the socio-economic structure of a country which took the democratic path.

Keywords

Japan, Constitution of Japan, Matsumoto Committee, Occupation of Japan after World War II

1. Sytuacja polityczno-społeczna Japonii w chwili zakończenia wojny

W dniu 2 września 1945 r. na pokładzie pancernika USS „Missouri” reprezentant japońskiego rządu cywilnego, Mamoru Shigemitsu¹, oraz reprezentant japońskich sił zbrojnych, generał Yoshiirō Umezu, upoważnieni przez cesarza Hirohito², podpisali akt bezwzględnej kapitulacji Cesarstwa Japonii. Podstawą alianckiej polityki wobec pokonanego państwa miała być Deklaracja Poczdamska, którą w dniu 26 lipca podpisały Stany Zjednoczone, Wielka Brytania oraz Republika Chińska. Dokument ten, oprócz wojskowej okupacji Japonii, zakładał przeprowadzenie głębokich reform w japońskim ustroju politycznym. Według alianckiej deklaracji „Japoński rząd powinien usunąć wszystkie przeszkody do ponownego ustanowienia oraz umocnienia demokratycznych tendencji wśród japońskiego ludu. Wolność słowa, religii oraz myśli, jak również poszanowanie dla fundamentalnych praw człowieka powinno być ustanowione”. W sekcji dwunastej państwa sprzymierzone ustanawiały jednocześnie, iż: „Siły okupacyjne aliantów powinny zostać wycofane z Japonii tak szybko, jak wszystkie te cele zostaną wykonane i ustanowione w zgodzie z wolną wolą japońskiego ludu oraz pokojowo nastawionego i odpowiedzialnego rządu”³. Oku-

¹ Do pisowni nazw własnych, imion i nazwisk w języku japońskim korzystałem z Hebon-shiki rōmaji, czyli Transkrypcji Hepburna, która pozwala na zapis znaków kanji, hiragany i katakany w alfabecie łańcuchowym ze specyficznymi znakami diakrytycznymi charakteryzującymi japońską wymowę. Co się tyczy personaliów, zarówno japońskich, jak i alianckich, pozwoliłem sobie wymienić najpierw imię, a potem nazwisko, świadomie łamiąc zasady przyjęte w językach wschodnioazjatyckich.

² *Shūsen no Shōsho 15/08/2015*, <http://www.chukai.ne.jp/~masago/syuusen.html> [dostęp: 24.05.2015].

³ *Deklaracja Poczdamska z 26 lipca 1945 roku*, [w:] J. Makowski (red.), „Zbiór Dokumentów” 1951, nr 9–10, s. 1540–1545.

panci Japonii, podobnie jak w przypadku Niemiec, stawiali sobie za cel realizację polityki czterech środków – demilitaryzacji, denazyfikacji, demokratyzacji i dekartelizacji⁴. Decyzja o całkowitej zmianie ustroju politycznego oraz społeczno-gospodarczego Japonii została ostatecznie podjęta w sierpniu 1945 r. w Stanach Zjednoczonych. Podstawą demokratycznego ustroju cesarstwa miała być nowa ustawa zasadnicza, która w założeniach powinna uwzględniać wszystkie alianckie postulaty polityczne przy uwzględnieniu japońskiej tradycji prawnej.

2. Amerykańskie plany zmian ustrojowych w Japonii

Według amerykańskich analiz z sierpnia przeprowadzenie najważniejszych reform ustrojowych w Japonii do końca roku okazało się niemożliwe. W chwili kapitulacji cesarstwo w dalszym ciągu okupowało rozległe terytoria Azji Południowo-Wschodniej oraz Chin. Do alianckiej niewoli dostało się ponad 3,5 miliona żołnierzy, marynarzy oraz tyle samo cywili, których należało przetransportować na macierzyste wyspy. Wskutek amerykańskich bombardowań strategicznych zniszczenia w sześćdziesięciu trzech największych japońskich miastach obejmowały średnio 40% całej zabudowy⁵. W największych miastach raportowano o groźbie wybuchu epidemii i klęski głodu. Generał Douglas MacArthur, mianowany Naczelnym Dowódcą Amerykańskiej Misji Okupacyjnej w Japonii, w pierwszej kolejności musiał stawić czoła licznym problemom społeczno-gospodarczym, które uniemożliwiły podejmowanie szybkich decyzji w sprawach ustrojowych.

Inicjatywa związana z uchwaleniem nowej japońskiej konstytucji powstała w Waszyngtonie. W pierwszych dniach po ustanowieniu amerykańskiej okupacji asystent sekretarza stanu, Dean Acheson, sformułował naczelne cele polityki Stanów Zjednoczonych wobec Japonii. Zadaniem Amerykanów miało być zapewnienie, iż „japoński ustrój społeczno-ekonomiczny, który tak bardzo pragnie wojny, zostanie zmieniony tak, aby nigdy jej nie chciał”⁶. W mediach przekazywano informację, iż zadaniem Amerykanów jest wykorzenienie japońskiego militarizmu, który został porównany do choroby pnia drzewa zarażającej wszystkie gałęzie i liście. Jak jednak podkreślano, aby wyleczyć tę chorobę, nie można było ściąć całego drzewa, które utożsamiano z całym narodem. Remedium na japońskie problemy miało znajdować się pod postacią zmiany całego imperialnego ustroju państwowego, który narodził się w czasie reform Meiji.

W dniu 4 października generał MacArthur, realizując plan wprowadzenia w Japonii zachodniego modelu demokracji, nakazał zniesienie wszelkich ograniczeń w wyrażaniu poglądów politycznych, które ustanawiała ustawa z 1925 roku pod groźbą kary

⁴ M. Jansen, *The Making of Modern Japan*, Harvard 2002, s. 667.

⁵ J. W. Dower, *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*, New York 1999, s. 45–47.

⁶ D. Acheson, *Present at the Creation: My Years in the State Department*, New York 1969, s. 126.

pozbawienia wolności⁷. Cztery dni później wprowadzono prewencyjną cenzurę sześćdziesięciu agencji informacyjnych oraz gazet, a pod koniec miesiąca również wszystkich ksiązek z wyjątkiem podręczników szkolnych. W dniu 10 października Amerykanie zakazali korzystania z flagi ze znakiem wschodzącego słońca, będącej symbolem restauracji Meiji oraz japońskich sił zbrojnych⁸.

Ingerencja Amerykanów w treść japońskiego prawa była niezbędna do stworzenia odpowiednich warunków rozwoju demokracji. Jednocześnie poprzez akcje informacyjne okupanci starali się stymulować japońskie społeczeństwo do brania udziału w życiu politycznym kraju. Nowym gwarantem demokratycznych zasad miał być cały naród, a nie jak dotychczas, grupa rządzących polityków. Za podstawę uzdrowienia stosunków społecznych oraz politycznych Amerykanie uznali zastąpienie obowiązującej Konstytucji Meiji (jap. *Dai Nippon Teikoku Kempō*) z 1890 roku nową, bardziej demokratyczną i liberalną konstytucją opartą na anglosaskich tradycjach prawnych⁹. Konstytucja Meiji, opisywana jako „połączenie pruskiej tyranii z brytyjskimi rządami reprezentantów, hermafrodytyczna kreatura”¹⁰, miała wielu przeciwników w dowództwie okupacyjnym oraz amerykańskim rządzie.

Przyjęcie nowej ustawy zasadniczej, zgodnie z zasadami suwerenności oraz demokracji, miało zależeć od zgody japońskiego parlamentu wybranego w powszechnych i wolnych wyborach. Już pod koniec września MacArthur starał się podjąć współpracę z wpływowymi w Japonii politykami, którzy mieli przygotować projekt nowej ustawy zasadniczej.

3. Powstanie Zespołu Konstytucyjnego księcia Fumimaro Konoe oraz rządowego Komitetu do Spraw Prac nad Problemami Konstytucyjnymi

Japoński rząd, kierowany przez księcia Naruhiko Higashikuni, dowiadując się o zamiarze przygotowania i uchwalenia nowej konstytucji, nie wykazał żadnej inicjatywy w tym kierunku. Gabinet księcia, co podkreślił na jednym z jego spotkań, pragnął jedynie kosmetycznych zmian ustrojowych, które nie satysfakcjonowały Amerykanów. W związku z pierwszymi przeszkodami politycznymi MacArthur 4 października 1945 r. zachęcił osobiście byłego premiera i ministra bez teki w ówczesnym rządzie, księcia Fumimaro Konoe, do zaangażowania się w prace nad zmianą konstytucji¹¹. Konoe, poważnie traktując amerykańską propozycję, poświęcił się budowaniu nowego stronnictwa

⁷ E. Takemae, *Allied Occupation of Japan*, New York 2002, s. 386.

⁸ H. P. Bix, *Hirohito and the Making of Modern Japan*, New York 2001, s. 551.

⁹ D. MacArthur, *Reminiscences*, New York 1964, s. 302.

¹⁰ *Guide to Japan* (Biuletyn CINPAC-CINPOA Nr 209/45, September), Washington 1945, s. 35.

¹¹ W rzeczywistości pierwsze spotkanie Konoe z MacArthurem odbyło się już w drugiej dekadzie września, ale dopiero w październiku amerykańska oferta współpracy została złożona oficjalnie.

stwa politycznego oraz przygotowywaniu projektu ustawy zasadniczej. Jego zespół, złożony z prawników, polityków oraz osób cywilnych, zajął całe trzecie piętro w motelu w miejscowości Hakone, leżącej niecałe 30 kilometrów od granic zniszczonego Tokio. Zespół Konoe nie uchwalił żadnego regulaminu wewnętrznego i nie podlegał formalnie japońskiemu rządowi. Całe przedsięwzięcie zostało przedstawione przed amerykańskimi i japońskimi mediami jako cesarska inicjatywa.

W dniu 9 października zaprzysiężono nowy japoński rząd, którego kierowanie powierzono Kijūrō Shideharze. Japończyk, znany ze swoich proamerykańskich poglądów, kilka dni później spotkał się z MacArthurem i obiecał mu wsparcie w przygotowaniu nowej ustawy zasadniczej¹². Jego gabinet 25 października, dalej działając na podstawie przepisów obowiązującej Konstytucji Meiji, utworzył Komitet do Spraw Prac nad Problemami Konstytucyjnymi (jap. *Kempō Mondai Chōsa Inikai*), w którym miejsce przewodniczącego, po naciskach ministra Shigeru Yoshidy, przyznano jednemu z ministrów, doświadczonemu prawnikowi Jōjiemu Matsumoto¹³. Chociaż Japończyk był znanym specjalistą z zakresu prawa handlowego, a nie konstytucyjnego, Yoshida wierzył, iż jego wybór pozwoli na zachowanie wszystkich procedur oraz praworządności w trudnych dla Japonii miesiącach¹⁴.

Oprócz Matsumoto w skład Komitetu do Spraw Prac nad Problemami Konstytucyjnymi weszło¹⁵:

- trzech doradców (Tōru Shimizu – wiceprezydent Tajnej Rady i członek Japońskiej Akademii¹⁶, Tatsukichi Minobe – członek Japońskiej Akademii i emerytowany profesor Uniwersytetu Tokijskiego, Junji Nomura – emerytowany profesor Uniwersytetu Tokijskiego),

¹² Zob. K. Shidehara, *Gaikō Gojūnen*, Tōkyō 1986.

¹³ Jōji Matsumoto, 松本 蒸治, (ur. 14 października 1877 r. w Tokio) – absolwent Cesarskiego Uniwersytetu Tokijskiego, od 1903 r. pracował jako asystent profesora. W latach 1906–1909 studiował w Europie, aby w 1910 r. powrócić do kraju i objąć stanowisko wykładowcy na Uniwersytecie Tokijskim. Od 2 września 1923 r. do 7 stycznia 1924 r. Szef Biura Legislacyjnego (jap. *Hōseikyoku*) w drugim rządzie Yoshidy. Od 9 lutego do 8 lipca 1934 r. Minister Handlu i Przemysłu w rządzie Saitō. Przez cały okres swojej działalności naukowej oraz politycznej zajmował się prawem handlowym oraz funkcjonowaniem przedsiębiorstw. 9 października 1945 r. powołany na stanowisko Ministra Stanu w rządzie Shidehary, dwa tygodnie później obrany przewodniczącym Komitetu do Spraw Prac nad Problemami Konstytucyjnymi. Zmarł 8 października 1954 r. Odznaczony pośmiertnie Orderem Wschodzącego Słońca Pierwszej Klasy (jap. Kunittō Kyokujitsu Daijushō).

¹⁴ S. Koseki, *Shin Kempō no Tanjō*, Tōkyō 1989, s. 61.

¹⁵ *Kempō seitei no keika ni kansuru shōiinkai hōkokushō no gaiyō*, *Hesei 12-nen, 4-gatsu*, [http://www.shugiin.go.jp/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/shukenshi002.pdf/\\$File/shukenshi002.pdf](http://www.shugiin.go.jp/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/shukenshi002.pdf/$File/shukenshi002.pdf) [dostęp: 24.05.2015].

¹⁶ Tajna Rada (jap. *Sūmitsuin*) – organ doradczy, utworzony na podstawie cesarskiego ordynansu z 28 kwietnia 1888 r. i art. 56 Konstytucji Meiji. W skład Tajnej Rady wchodził przewodniczący, wiceprzewodniczący (bez prawa głosu), dwunastu (od 1913 r. dwudziestu czterech) członków, sekretarz główny oraz trzech dodatkowych sekretarzy. Do jej kompetencji należało między innymi: proponowanie poprawek do konstytucji, interpretacja norm konstytucyjnych, ogłaszanie stanu wojennego, wojny oraz zawieranie traktatów z innymi państwami. Tajna Rada przestała istnieć 3 maja 1947 r., wraz z wejściem w życie Konstytucji Japonii z 1946 r.

- siedmiu członków (Toshiyoshi Miyazawa – profesor Uniwersytetu Tokijskiego, Shirō Kiyomiya – profesor Uniwersytetu Tōhoku, Matasuke Kawamura – profesor Uniwersytetu Kyūshū, Takeshige Ishiguro – główny sekretarz Tajnej Rady, Wataru Narahashi – dyrektor Gabinetowego Biura Legislacyjnego, Toshio Irie – zastępca dyrektora Gabinetowego Biura Legislacyjnego, Tatsuo Satō – kanclerz Gabinetowego Biura Legislacyjnego).

W późniejszym okresie dokooptowano również:

- pięciu dodatkowych członków (Shirō Nibayashi – sekretarz Izby Radców, Makoto Ōike – sekretarz Izby Reprezentantów, Kenichi Okuno – szef cywilny Ministerstwa Sprawiedliwości, Takeshirō Nakamura – członek biura Ministerstwa Finansów zastąpiony później przez Uichiego Nodę z Ministerstwa Finansów, Nobaru Morohashi – członek Tajnej Rady),
- dwóch asystentów (Tsuyoshi Osakabe – profesor Uniwersytetu Tokijskiego, Isao Satō – wykładowca Uniwersytetu Tokijskiego), w późniejszym okresie dokooptowano również jednego asystenta: (Naomitsu Kubonoya – sekretarz Ministerstwa Finansów),
- jednego niestałego członka (Yoshimi Furui – były Minister Spraw Wewnętrznych).

W nazwie Komitetu celowo pominięto słowa „rewizja” czy „zmiana”, gdyż miał on na celu przeprowadzenie badań w zakresie konieczności i sposobu dokonania reformy konstytucyjnej. Japończycy liczyli, iż stara konstytucja może zostać zachowana, zgodnie z amerykańską deklaracją o „woli japońskiego narodu”.

Powstanie dwóch japońskich komitetów konstytucyjnych sprawiło, iż Amerykanie pozostawili Japończykom swobodę oraz inicjatywę w zakresie proponowanego tekstu nowej ustawy zasadniczej. W dniu 1 listopada, w związku z oskarżeniami o udział w zbrodniach wojennych, książę Konoe został odsunięty od dalszych prac. Pomimo wsparcia, którego udzielił Amerykanom, miał on zostać postawiony przed obliczem międzynarodowego trybunału. Ryzyko bliskiej współpracy z osobą oskarżoną okazało się nie do zaakceptowania dla amerykańskiego dowództwa okupacyjnego.

Konoe postanowił kontynuować prace nad nową konstytucją, tym razem jednak na własną rękę. W dniu 22 listopada Japończyk przedstawił cesarzowi zarys dwudziestu dwóch konstytucyjnych problemów. W swoim referacie wyznaczył zakres władzy cesarza oraz zaproponował środki ochrony przed nadużyciami władzy, mając na względzie amerykańskie wskazówki. W przypadku praw obywatelskich Konoe zasugerował ich całkowite pominięcie w ustawie zasadniczej. O ich przestrzeganie mieli zabiegać ministrowie, odpowiedzialni bezpośrednio przed cesarzem i parlamentem¹⁷. Projekt konstytucji autorstwa Konoe był gotowy na początku grudnia, lecz nie został przedstawiony do

¹⁷ F. Konoe, *Teikoku Kempō no Kaisei ni Kaishi Kōsashite Etaru Kekka no Yōkō*, Tōkyō 1945.

wiadomości publicznej. Na jego przedruk zdecydowała się trzy tygodnie później gazeta „Mainichi”¹⁸. Odbiór projektu przez Amerykanów okazał się jednak negatywny, gdyż zakładali oni dużo dalej idące zmiany ustrojowe Japonii.

Rola Konoe przy tworzeniu nowej konstytucji zakończyła się 6 grudnia. Tego dnia jego imię i nazwisko pojawiło się na oficjalnej liście oskarżonych o popełnienie zbrodni wojennych. Wraz z ośmioma innymi decydentami Konoe został oznaczony jako zbrodniarz wojenny klasy A. Dziesięć dni później, obawiając się o wpływ procesu na dobre imię rodu, Japończyk popełnił samobójstwo poprzez zażycie trucizny¹⁹. Wraz ze śmiercią Konoe jego zespół uległ całkowitemu rozpadowi, a ciężar prac nad nową konstytucją przesunął się w stronę rządowego Komitetu.

4. Działalność Komitetu Matsumoto do lutego 1946 roku

Pomiędzy 27 października 1945 r. a 2 lutego 1946 r. Komitet Matsumoto odbył dwadzieścia dwa poufne spotkania (siedem plenarnych oraz piętnaście subkomitetu), których porządek regulowały bardzo formalistyczne przepisy ustanowione jeszcze przed wybuchem wojny. Komitet, złożony z ludzi urodzonych i wychowanych w epoce Meiji, dbał o zachowanie odpowiedniej procedury oraz etykiety, co negatywnie wpłynęło na prace nad projektem nowej konstytucji. Japończycy, przekonani o wyższości własnego ustroju, nie przeprowadzili dokładnej analizy zasad anglosaskiego konstytucjonalizmu i nie implementowali ich do własnego projektu. Podczas oficjalnych spotkań z Amerykanami przekonywano, iż zaszczepienie zachodnich wzorców na wschodnim gruncie może przynieść złe skutki. Zdaniem Matsumoto i Yoshidy amerykańskie zasady ustrojowe mogły okazać się martwe lub nawet szkodliwe dla japońskiego społeczeństwa. Biorąc za podstawę Konstytucję Meiji, Komitet starał się dokonać niewielkich zmian w jej treści, aby zachować narodowy charakter państwa oraz jego tradycję prawną²⁰. Pierwszą oficjalną deklarację w sprawie projektu nowej ustawy zasadniczej Matsumoto przedstawił 8 grudnia w Izbie Reprezentantów podczas posiedzenia Komitetu Budżetowego. Jego *Cztery podstawowe tezy* zakładały²¹:

- brak zmian w fundamentalnej zasadzie, iż cesarz jest utożsamiany z suwerennością Japonii,
- poszerzenie kompetencji parlamentu i konsekwentną redukcję cesarskich prerogatyw,

¹⁸ *Mainichi Shimbun*, 21/12/1945, http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryo/02/041_1/041_1tx.html [dostęp: 24.05.2015].

¹⁹ J. W. Dower, *op. cit.*, s. 350–351.

²⁰ S. Matsui, *The Constitution of Japan: A Contextual Analysis*, Padstow 2011, s. 14.

²¹ J. Matsumoto, *Kempō Kaisei Yon Genzoku*, Tōkyō 1945.

- odpowiedzialność gabinetu złożonego z ministrów za sprawy wagi państwowej, ministrowie będą odpowiedzialni przed parlamentem,
- wzmocnienie gwarancji praw i wolności człowieka z jednoczesnym ustanowieniem mechanizmów ochrony przed ich łamaniem.

Oprócz wyżej zaprezentowanych też Komitet Matsumoto zaproponował dziesięć innych zmian w treści dotychczasowej konstytucji. Z racji konserwatywnego światopoglądu członków nie dokonano większych rewizji i nie dopytywano Amerykanów o zdanie, uznając, iż naród japoński ma prawo do decydowania o swoim losie pod warunkiem przestrzegania demokratycznych standardów. Tymczasem z przeprowadzonej 19 grudnia przez agencję Kyōdō ankiety wynikało, iż na 287 respondentów aż 216 (75%) uznało, iż zmiana całej konstytucji Japonii jest konieczna²².

Podczas szóstego walnego zebrania Komitetu, które odbyło się 26 grudnia, doradca komitetowy, Junji Nomura, zaprezentował 130-stronicowy referat zatytułowany *Opinie dotyczące rewizji konstytucji*. Tekst ten, pomimo początkowego pozytywnego wydźwięku, nie miał większego wpływu na dalsze prace Komitetu, który zgodnie z regulaminem nie był zobowiązany do jego uwzględnienia.

Pod koniec roku Matsumoto otrzymał informację od Amerykanów, iż oceniają negatywnie działalność Komitetu, ponieważ nie posunął się do przodu w pracach nad nową konstytucją. W dniu 31 grudnia Japończyk wsiadł do samochodu i nakazał zawieźć się do willi Kamakura, gdzie spędził kolejne trzy dni, tworząc „Własny projekt roboczy zmiany konstytucji”, który został oparty na *Czterech podstawowych тезach*. Projekt Matsumoto został tego samego dnia przedstawiony Miyazawie, który uznał go jako podstawowy szkic. Matsumoto szybko wprowadził do swojego tekstu poprawki, tworząc tzw. Plan Roboczy „A” Matsumoto. W dniu 9 stycznia 1945 r., na dziesiątym spotkaniu subkomitetu, Matsumoto oficjalnie przestawił go pozostałym członkom. Byli oni w większości krytyczni i zażądali wprowadzenia wielu poprawek, co doprowadziło do przyjęcia Planu Roboczego „B” Matsumoto, który w rzeczywistości był dziełem Miyazakiego²³.

W dniu 26 stycznia, podczas piętnastego spotkania subkomitetu, przeprowadzono generalną debatę nad Planem Roboczym „A” i „B” i zdecydowano o zakończeniu prac nad nimi. Od 30 stycznia do 4 lutego Komitet codziennie spotykał się na kilkugodzinnej sesji z gabinetem w celu omówienia projektu, który powstał na bazie analizy każdego artykułu Konstytucji Meiji.

Gazeta „Mainichi”, angażując się w prace nad nową konstytucją, opublikowała 1 lutego zmodyfikowany Plan Roboczy „A”, który przestawiono jako „prowizoryczny

²² *Kempō Kaisai ni Seki suru Yoronchōsa Hōkoku, 19/12/1945*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/048shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

²³ S. Koseki, *op. cit.*, s. 57.

projekt²⁴. Został on odebrany przez Japończyków bardzo nieprzychylnie, jako zbyt konserwatywny i utrzymujący przedwojenne *status quo*. Artykuł „Mainichi” sprawił jednak, iż prace nad nową ustawą zasadniczą znacznie przyspieszyły.

W dniu 7 lutego Matsumoto przedstawił projekt nowej konstytucji cesarzowi, a dzień później dowództwu amerykańskiej okupacji. MacArthur, który był zaniepokojony dotychczasowym brakiem postępów, otrzymał projekt niespełniający jego oczekiwań. Zdaniem generała Komitet nie wywiązał się ze swojej roli. Matsumoto usiłował porozumieć się z MacArthurem, chcąc przekonać Waszyngton do polityki ograniczonej ingerencji wobec Japonii. MacArthur ocenił jednak, iż Matsumoto gra na czas w celu przeforsowania niedemokratycznych przepisów Konstytucji Meiji. Ostatecznie Amerykanin postanowił, iż jest to koniec działalności Komitetu, który nie spełnił amerykańskich oczekiwań, a także nie liczył się z nastrojami społecznymi w Japonii. W ankiecie przeprowadzonej pod koniec stycznia 1946 r. jedynie 16% głosujących było za utrzymaniem dotychczasowej roli cesarza w strukturach władzy państwowej, podczas gdy najwięcej uwagi Komitet poświęcił zachowaniu przez niego większości władzy i specjalnego statusu²⁵.

5. Amerykański komitet konstytucyjny

Początkowo MacArthur był przeciwny ingerowaniu w prace japońskiego Komitetu i wierzył, iż zdoła on przygotować projekt konstytucji, który po niewielkich zmianach uda się zatwierdzić w Waszyngtonie. Upływ czasu, jak i wyciekające informacje sprawiły, iż Amerykanin tracił cierpliwość i powoli nabierał przekonania, że Japończycy będą reprezentowali konserwatywny pogląd na kwestie ustrojowe i status cesarza. Pomiędzy 1 a 3 lutego MacArthur wraz ze swoimi współpracownikami podjął decyzję o przejęciu inicjatywy w sprawie nowej japońskiej ustawy zasadniczej. W dniu 4 lutego generał major Courtney Whitney²⁶, członek sztabu dowództwa okupacyjnego, przygotował memo-

²⁴ *Mainichi Shimbun*, 01/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryo/03/070shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015]

²⁵ S. Koseki, *op. cit.*, s. 61.

²⁶ Courtney Whitney (ur. 20 maja 1897 r.) – amerykański wojskowy, generał major, prawnik. Od 1917 r. w U.S. Army, gdzie w krótkim czasie został pilotem pościgowym. W 1927 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie George’a Washingtona. Rezygnując ze służby wojskowej, otworzył prywatną kancelarię w Manili na Filipinach. Od 1940 r. ponownie w wojsku, pracował jako oficer wywiadowczy przydzielony do 14. Sił Powietrznych stacjonujących w Chinach. W czasie wojny na Pacyfiku przeniesiony na polecenie MacArthura na południowo-zachodni teatr walk (SOPAC) i wkrótce dołączył do jego sztabu. Od 1945 r. w dowództwie okupacyjnym Japonii w bazie w Atsugi. Przewodniczący amerykańskiego zespołu do spraw prac nad nową japońską konstytucją. Po odsunięciu MacArthura od dowodzenia w 1951 r., podczas wojny koreańskiej, opuścił armię. Zmarł 21 marca 1969 r. i został pochowany na cmentarzu w Arlington.

randum, w którym zawarł trzy podstawowe oczekiwania MacArthura wobec amerykańskiego projektu²⁷.

Cesarz pozostanie głową państwa. Sukcesja tronu będzie zapewniona na łonie dynastii. Prerogatywy i obowiązki cesarskie będą zgodne z konstytucją i wolą japońskiego ludu.

Wojna jako suwerenne prawo narodu będzie zakazana. Japonia wyrzeknie się jej jako instrumentu rozstrzygnięcia sporów, nawet dla zachowania własnego bezpieczeństwa. Kraj będzie polegał na bezpieczeństwie zbiorowym i nowych ideach, które będą rządzić światem. Ani japońska armia, ani marynarka wojenna, ani siły powietrzne nie będą nigdy uprawnione do wszczęcia konfliktu.

Japonia zreformuje swój feudalny system. Nie będzie żadnych tytułów arystokratycznych poza tymi, które rodzina cesarska nada obok istniejących. Nie będzie żadnych tytułów szlacheckich nadawanych przez narodowy lub cywilny rząd dla jego członków. System budżetowy zostanie odziedziczony po Wielkiej Brytanii.

MacArthur zażądał od współpracowników przedstawienia projektu konstytucji do 12 lutego. Jak uzasadniał swoją decyzję, był to dzień, w którym mieli odwiedzić go japońscy przedstawiciele w sprawie otrzymania poprawek do ich projektu. Dysponując jedynie ośmioma dniami, Amerykanie przekształcili salę balową na szóstym piętrze budynku Daiichi w biuro prac nad nową japońską ustawą zasadniczą. Amerykański zespół, działając na podstawie dyrektywy Naczelnego Dowódcy, został sformowany z dwudziestu mężczyzn i czterech kobiet, którzy zostali wkrótce podzieleni na komitet kierujący oraz siedem subkomitetów. Chociaż wszyscy członkowie posiadali stopień wojskowy, żaden z nich nie był zawodowym wojskowym. Obok generała Whitneya w skład zespołu wchodził następujący specjaliści: czterech prawników (pułkownik Charles L. Kades, komandor porucznik Alfred R. Hussey Jr., podpułkownik Milo E. Rowell oraz podpułkownik Frank E. Hays), były kongresmen i gubernator Puerto Rico – komandor porucznik Guy J. Swope, doktor prawa administracyjnego na Princeton – porucznik Milton J. Esman, publicysta i edytor z Północnej Dakoty – kapitan marynarki Osborne Hauge, inwestor z Wall Street – kapitan Frank Rizzo, cywilny specjalista wywiadu – komandor podporucznik Roy L. Malcolm, profesor nauk społecznych i biznesu – podpułkownicy Pieter K. Roest i Cecil Tilton, oficer służb zagranicznych – chorąży Richard A. Poole oraz historyk specjalizujący się w tematyce Chin – doktor Harry E. Wildes. Zespół nie reprezentował jednej linii politycznej, w jego skład wchodziłi republikanie i demokraci, co miało wymusić ideologiczny kompromis w przyszłej japońskiej konstytucji.

W pracach nad nową konstytucją członkowie komitetu musieli uwzględnić trzy wytyczne MacArthura, Deklarację Poczdamską oraz oficjalną dyrektywą rządową SWNCC 228 (ang. State-War-Navy Coordination Commitee) z 7 stycznia 1946 r., okre-

²⁷ J. W. Dower, *op. cit.*, s. 360–361.

ślającą politykę Stanów Zjednoczonych wobec japońskiej konstytucji. MacArthur, aby nie wpływać na pracę zespołu, dobrowolnie zrezygnował w uczestnictwa w codziennych posiedzeniach, które trwały od 7 rano do 7 wieczorem.

6. Amerykański projekt japońskiej konstytucji

W siedem dni komitet zaimplementował do projektu nowej konstytucji Japonii wszystkie wytyczne. Niektóre rozwiązania pozytywnie zadziwiły MacArthura. Kades, faktyczny lider amerykańskiego zespołu, wraz ze swoimi dwoma współpracownikami zmienił treść radykalnej preambuły na odpowiadającą demokratycznym zasadom, subkomitet zaś złożony z Poola oraz Nelsona zdecydował się pozostawić cesarza jako głowę państwa, symbol i element łączący wszystkich Japończyków, lecz ogólną suwerenność kraju przyznał całemu narodowi, co stanowiło rewolucyjną zmianę ustrojową. Japonia w swojej nowej konstytucji miała całkowicie wyrzekać się wojny i skończyć z feudalnym ustrojem społeczno-gospodarczym. Prawa i wolności obywatelskie stanowiły najważniejszą część ustawy zasadniczej i miały zrywać z milczącą tradycją epoki Konstytucji Meiji. Z państwa, które znajdowało się na granicy imperialnego autorytaryzmu i totalitaryzmu, miała powstać liberalno-demokratyczna monarchia konstytucyjna. W dniu 10 lutego gotowy projekt został przesłany MacArthurowi, który pytając o zdanie Whitneya, usłyszał, iż: „Jest to ostry zwrot z radykalnego prawicowego punktu widzenia, ale ciągle jest on nawet bliski radykalnej lewicy”²⁸. Naczelnny Dowódca, zatwierdzając projekt dzień później, dokonał tylko jednej poprawki, która polegała na usunięciu restrykcji związanych z prawami i wolnościami obywatelskimi.

7. Pozostałe japońskie projekty nowej konstytucji

Choć w drugiej dekadzie lutego amerykański projekt konstytucji Japonii stał się podstawą dalszej reformy ustrojowej, nie był jedyną propozycją, która powstała w tym czasie. Od kapitulacji aż do końca czerwca 1945 r. różne japońskie ośrodki polityczne zaprezentowały przynajmniej dwanaście innych projektów. Należały do nich między innymi:

- Projekt Stowarzyszenia Badań nad Konstytucją, przedstawiony 26 grudnia 1945 r. Zakładał symboliczny ustrój cesarski szanujący prawa i wolności obywatelskie, jak również posiadający wiele typowych instytucji demokracji bezpośredniej²⁹;

²⁸ *Ibidem*, s. 373.

²⁹ *Kempō Sōan Yōkō*, 26/12/1945, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/052shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

- Prywatny Plan Konstytucyjny Iwasaburō Takany, przedstawiony 28 grudnia 1945 r., stanowił rozwinięcie poprzedniego projektu. Takano starał się udowodnić anachroniczność i zdegenerowanie ustroju cesarskiego oraz postulował wprowadzenie tradycyjnej republiki prezydenckiej³⁰;
- Wolnościowy Plan Reformy Konstytucji autorstwa Japońskiej Partii Liberalnej (szef partii: Ichirō Hatoyama), przedstawiony 21 stycznia 1946 r. Zakładał dominację myśli liberalnej w Japonii oraz dalsze badania nad koniecznością zmiany ustroju³¹;
- Postępowy Plan Reformy Konstytucji autorstwa Japońskiej Partii Postępowej (szef partii: Chūi Machida), przedstawiony 14 lutego 1946 r. Zakładał likwidację większości prerogatyw cesarza, który powinien przestrzegać konstytucji, jak również woli narodu będącego suwerenem³².
- Socjalistyczny Plan Reformy Konstytucji autorstwa Japońskiej Partii Socjalistycznej (szef partii: Tetsu Katayama), przedstawiony 14 lutego 1946 r. Zakładał ograniczenie władzy cesarskiej oraz podział kompetencji państwowych pomiędzy cesarza oraz parlament, jak również gwarancję prawa do życia i likwidację kary śmierci³³.
- Szkic Konstytucji Japonii autorstwa Towarzystwa Konstytucyjnego, przedstawiony 5 marca 1946 r. Zakładał współdziałanie cesarza oraz władzy ustawodawczej, partycypację jednostek terytorialnych przy tworzeniu prawa, jak również nadzór sądów w przypadku łamania konstytucji³⁴.
- Konstytucja Japońskiej Republiki Ludowej autorstwa Japońskiej Partii Komunistycznej (szef partii: Kyūichi Tokuda), przedstawiona po raz pierwszy 11 listopada 1945 r. jako krótki siedmiopunktowy plan, a następnie zweryfikowana i opublikowana 29 czerwca 1946 r. Zakładała detronizację cesarza oraz ustanowienie republiki ludowej opartej na socjalistycznych ideach, w tym gwarancjach podstawowych praw i wolności obywatelskich, takich jak wolność słowa, zgromadzeń, stowarzyszeń, prasy, religii oraz komunikowania się. Miejscami Konstytucja Japońskiej Republiki Ludowej sięgała wprost do konstytucji Związku Radzieckiego³⁵.

³⁰ *Nihon Kyōwakoku Kempō Shian Yōkō*, 28/12/1945, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/045shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

³¹ *Jiyū-tō Kempō Kaisei Yōkō*, 21/01/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

³² *Shimpō-tō Kempō Kaisei Yōkō*, 14/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

³³ *Shakai-tō Kempō Kaisei Yōkō*, 24/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/052shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

³⁴ *Kempō Kondan Hii no Nihon Koku Kempō Sōan*, 05/03/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/055shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

³⁵ *Nihon Kyōsan-tō no Nihonjin Kyōwakoku Kempō (Sōan)*, 29/06/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

Żaden z powyższych projektów konstytucji nie został wzięty pod uwagę przez Amerykanów. Pomimo deklaracji o respektowaniu woli „japońskiego ludu” dowództwo okupacyjne postanowiło przeforsować amerykański projekt, wykorzystując do tego rząd Shidehary. W dniu 13 lutego, podczas spotkania w oficjalnej rezydencji Ministra Spraw Zagranicznych, po odrzuceniu wersji roboczej Komitetu jako „dokumentu sprzecznego z ideami wolnościowymi oraz demokratycznymi”, Matsumoto, Yoshida, Shigeru oraz ich tłumacz otrzymali od Whitneya tekst amerykańskiego projektu. Po spojrzeniu na kartki papieru Japończycy zaniemówili, a atmosfera spotkania wyraźnie się pogorszyła. Amerykanie zdecydowali się wyjść do ogrodu, aby dać Japończykom czas na dokładne przestudiowanie ich propozycji. Gdy w końcu Shirasu wyszedł na zewnątrz i dołączył do gości, Whitney powiedział, iż Amerykanie rozkoszowali się atomowym wschodem słońca, wskazując palcem na przelatujący nad miastem bombowiec B-29³⁶. Amerykanin zagroził również Matsumoto i Yoshidzie, iż w razie odrzucenia propozycji, naród japoński zostanie tak czy inaczej poinformowany o treści amerykańskiego projektu. Japończycy odeszli od stołu rozmów, prosząc Amerykanów o czas do namysłu oraz nieinformowania nikogo o odbytym spotkaniu. Matsumoto i Yoshida otrzymali dziewięć dni na zaakceptowanie projektu, niezależnie od metod, którymi zamierzają to uczynić.

Strach przez wzięciem na siebie odpowiedzialności za przyjęcie projektu konstytucji, który daleko odbiegał od japońskiej wizji, sprawił, iż Matsumoto zaprezentował przed rządem amerykańską propozycję ustawy zasadniczej dla Japonii dopiero 19 lutego. Wielu ministrów oraz premier Shidehara odpowiedziało, iż jest ona nie do zaakceptowania. Członkowie gabinetu wiedzieli jednocześnie, iż jeżeli odrzucą całkowicie projekt, Amerykanie zrealizują swoją groźbę i przedstawią go obywatelom Japonii, pomijając całkowicie zdanie rządu. Shidehara poruszył także brak udzielenia gwarancji w sprawie zachowania „bezpieczeństwa” cesarza i wyraził nadzieję, iż uda mu się przekonać MacArthura do wprowadzenia kilku istotnych poprawek. Tego samego dnia Matsumoto dowiedział się, że implementowanie całych norm Konstytucji Meiji będzie niemożliwe, ponieważ amerykański projekt został napisany od podstaw i nie zakłada gruntownych zmian ustrojowych czy ideologicznych.

8. Japońskie propozycje poprawek do amerykańskiego projektu konstytucji

Cesarz dowiedział się o amerykańskiej propozycji 22 lutego za pośrednictwem Shidehary. W przeciwieństwie do ministrów nie był zaniepokojony, ponieważ uznał, iż jego pozycja w państwie pozostanie zabezpieczona. Pomimo deklaracji bronięcia sys-

³⁶ S. Morris Jr., *Supreme Commander: MacArthur's Triumph in Japan*, New York 2014, s. 132.

temu cesarskiego, tego samego dnia rząd zdecydował się zakomunikować Amerykanom o akceptacji dla ich projektu konstytucji.

Japończycy, godząc się na ustępstwa, nie rezygnowali z negocjacji nad szczegółami ustawy zasadniczej. Około godz. 10.00 dnia 4 marca Matsumoto i jego asystent, Tatsuo Satō, w towarzystwie dwóch tłumaczy, dostarczyli do Sekcji Dowództwa Okupacyjnego własny projekt konstytucji, który stanowił modyfikację amerykańskiej wersji. Japończycy przekazali swój dokument napisany całkowicie w języku japońskim. Przetłumaczenie go na angielski oraz dogłębna analiza każdego zwrotu zajęły Amerykanom trzydzieści sześć godzin³⁷.

Po przeczytaniu projektu Matsumoto szybko zorientowano się, iż zawiera wiele zmian w stosunku do amerykańskiej wersji. Japończyk nalegał na wzmocnienie władzy cesarskiej, która jego zdaniem została niewłaściwie określona w Konstytucji Meiji, przez co Hirohito nie mógł zapobiec wybuchowi wojny, a więc nie był za nią odpowiedzialny. Wraz z postulatem zmiany przepisów dotyczących głowy państwa zaproponowano centralizację w miejsce silnego samorządu lokalnego oraz rezygnację z konstytucyjnego zagwarantowania wielu praw i wolności. Niektóre przepisy projektu Matsumoto brzmiały identycznie jak Konstytucja Meiji. Mimo to japońskie poprawki nie zostały całkowicie odrzucone, ponieważ Satō zdołał przekonać Amerykanów, iż enumeratywne wyliczenie praw i wolności jest znacznie lepszym rozwiązaniem niż uchwalanie dodatkowej ustawy, która będzie je precyzować. Japończyk odniósł również sukces poprzez zachowanie zaproponowanych słów-koncepcji, takich jak „naród” czy „suwerenność”, których istota zależała od przyjętego w konkretnym przypadku znaczenia w języku japońskim (zrezygnowano ze słowa *shinmin* – poddani oraz *jinmin* – lud w znaczeniu socjalnym i wprowadzono pojęcie *kokumin* – naród jako obywatele i równy im cesarz)³⁸.

Ostatecznie amerykańskie przystali na kilka zmian zaproponowanych przez Matsumoto i Satō, dając Japończykom kilka dni za zakomunikowanie pozostałym politykom oraz narodowi o powstaniu tekstu nowej konstytucji. O godz. 14.00 dnia 5 marca Matsumoto wręczył członkom rządu kopie amerykańskiego projektu uzupełnionego o japońskie poprawki. Cztery godziny później wraz z Shideharą udał się do pałacu cesarskiego w celu omówienia nowej ustawy zasadniczej. Około 20.00 zarządzono dodatkowe spotkanie gabinetu, na którym przedstawiono stanowisko cesarza. „W obecnej sytuacji, nie możemy nic zrobić” – odpowiedział Hirohito, który był przekonany, iż jedynie zaakceptowanie amerykańskiej propozycji da mu minimalne gwarancje zachowania tronu.

³⁷ J. W. Dower, *op. cit.*, s. 379.

³⁸ W japońskim tekście konstytucji celowo nie określano cesarza jako głowy państwa; zob. *Konstytucja Japonii*, tłum. T. Suzuki, P. Winczorek, wstęp A. i L. Garlicy, Wrocław 1990, s. 16–18.

Okolo 21.00 Shidehara zakończył spotkanie, oświadczając, iż następnego dnia poleci ogłoszenie nowej konstytucji publicznie. Wielu japońskich ministrów zachowało milczenie. Jak odnotowano po latach, po policzkach premiera spływały łzy, ponieważ był przekonany, iż na jego barkach spoczywał los całego narodu, który w przyszłości będzie krytykował go za tę decyzję³⁹.

9. Uchwalenie ustawy o zmianie Konstytucji Japonii przez japoński parlament i Tajną Radę, cesarska promulgacja

W dniu 6 marca rządowe media ogłosiły publicznie propozycję nowej konstytucji Japonii, przekonując naród, iż jest ona zgodna z demokratycznym duchem⁴⁰. Obok członków gabinetu wystąpił również Hirohito, który wydał cesarski reskrypt, tłumaczący, iż zmiana obowiązującej konstytucji jest konieczna, prosząc jednocześnie cały naród o wsparcie dla ogłoszonego projektu. Obok premiera i cesarza głos zabrał także MacArthur, mówiąc o nadziei na demokrację, pokój oraz rozwój w przyszłości. Jednocześnie celowo nie poinformowano społeczeństwa o genezie zaprezentowanego projektu, aby nie zdyskredytować rządu oraz cesarza. O tym, iż tekst ustawy zasadniczej został przygotowany przez amerykański zespół, a następnie uzupełniony o japońskie poprawki, naród dowiedział się dopiero po kilku latach.

Odbiór społeczny projektu konstytucji okazał się pozytywny. Poza partią komunistyczną wszyscy zaakceptowali decyzję japońskiego rządu. W połowie marca MacArthur publicznie oświadczył, iż jego celem jest ochrona roli cesarza oraz jego dworu w japońskim ustroju. Deklaracja Amerykanina uspokoiła większość Japończyków, którzy choć nalegali na zmianę konstytucji, nie popierali republikańskich rozwiązań.

W dniu 10 kwietnia odbyły się Japonii wybory, w których po raz pierwszy w historii tego państwa zagłosowały kobiety. Frekwencja wyniosła 72,1%, co świadczyło o dużym zainteresowaniu Japończyków bieżącą polityką w kraju. Zwycięstwo odniosła Partia Liberalna, uzyskując 25,8% głosów, lecz nie zdobyła w Izbie Reprezentantów większości. W dniu 2 maja podpisała ona porozumienie koalicyjne z Partią Progresywną, która uzyskała drugi wynik, wynoszący 20,3%. Premierem kraju miał zostać Ichirō Hatoyama, lider Partii Liberalnej. Niespodziewanie dwa dni później został on odsunięty od polityki przez władze okupacyjne, ponieważ oskarżono go o bliską współpracę z autorytarnymi gabinetami w latach 30. i 40. W jego miejsce wyznaczono Yoshidę, który złożył ślubowanie 22 maja. W swoim przemówieniu Japończyk obiecał przyjąć nową konstytucję w ciągu najbliższego roku.

³⁹ Zob. T. Satō, *Nihonkoku Kempō Tanjōki*, Tōkyō 1957.

⁴⁰ *Kempō Kaisei Sōan Yōkō*, 06/03/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/03/093shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

Pomimo publicznego ogłoszenia projektu, prace nad szczegółową wersją trwały jeszcze do 21 kwietnia, kiedy to „czwarty rządowy projekt roboczy” został przesłany do parlamentu. Cesarz otrzymał poufną kopię pięć dni wcześniej za pośrednictwem premiera. W dniu 20 czerwca, w zgodzie z istniejącymi procedurami, otworzono nadzwyczajną sesję, podczas której ogłoszono zamiar przyjęcia konstytucji, odwołując się do „zgodnego ducha narodowego”. W dniu 22 kwietnia, zgodnie z procedurą określoną w Konstytucji Meiji, projekt ustawy zasadniczej trafił do Tajnej Rady, która jako organ doradczy w sprawach konstytucyjnych powołała komitet oceniający.

Do 15 maja komitet odbył osiem spotkań, podczas których członkowie nanieśli poprawki w artykułach określających kompetencje władzy ustawodawczej. Na czas formowania się nowego gabinetu prace w komisji zostały wstrzymane. Wraz z zaprzysiężeniem rządu Yoshidy wznowiono je 29 maja. Pięć dni później, podczas trzeciego zebrania, japoński premier zadeklarował, iż parlament być może zdecyduje się na wprowadzenie zaproponowanych poprawek. W dniu 8 czerwca na plenarnym posiedzeniu Rady pojawił się cesarz, któremu zaprezentowano wszystkie postulowane zmiany, a następnie przystąpiono do drugiego czytania i zatwierdzenia projektu. Głosowanie przeprowadził sekretarz Minobe. Zdecydowana większość członków Rady wyraziła zgodę na przesłanie projektu do parlamentu, głosując poprzez powstanie z krzesel. Zatwierdzony projekt trafił ponownie do gabinetu, który decydował o terminie i formie przekazania go do parlamentu.

W dniu 20 czerwca, zgodnie z artykułem 73 Konstytucji Meiji projekt nowej konstytucji, nazwany „Ustawą zmieniającą Cesarską Konstytucję” (jap. *Shūsei Nipponkoku Kempō Kaiseian*), został przedstawiony Izbie Reprezentantów. Pięć dni później rozpoczęto nad nim dyskusję, która trwała przez kolejne dwa miesiące. Każdy przepis projektu nowej ustawy był analizowany i porównywany z Konstytucją Meiji. Większość przedstawicieli dostrzegała pozytywne zmiany w rozumieniu suwerenności Japonii i statusu cesarza. Najwięcej kontrowersji powstało wokół artykułu 9, w którym Japonia wyrzekała się wojny. W niektórych kręgach politycznych panowało przekonanie, iż taki przepis jest niemożliwy do zaakceptowania, ponieważ kraj będzie bezbronny w przypadku ataku obcego państwa. Japończycy zarzucali Amerykanom próbę całkowitego rozbrojenia Japonii i jej westernizacji. Artykuł 9 był w rzeczywistości autorstwa Shidehary, którego intencję starał się wytłumaczyć Yoshida poprzez wykazanie, iż kraj nie jest zagrożony wojną, w razie konieczności zaś uzyska zgodę na odtworzenie regularnej armii oraz marynarki. Argumentacja ta z trudem trafiła do większości reprezentantów i ostatecznie zdecydowano się zmienić treść artykułu poprzez dodanie zapisu do ustępu pierwszego, iż Japończycy na zawsze wyrzekają się wojny jako „prawa suwerennego narodu pod szczerą aspiracją uczestniczenia w międzynarodowym pokoju opartym na sprawiedli-

wości oraz porządku”. W ustępie drugim dodano fragment precyzujący, iż rezygnacja z posiadania sił zbrojnych ma na celu realizację założenia z ustępu pierwszego⁴¹.

Ostatecznie parlament dokonał łącznie około trzydziestu poprawek w czerwcowym projekcie. Większość z nich została zainicjowana przez władze okupacyjne, które stale nadzorowały przebieg prac nad nową ustawą zasadniczą. Oprócz artykułu 9 zmianie uległa między innymi treść: artykułu 1, do którego dodano zapis o suwerenie państwa, artykułu 44 w sprawie zakazu dyskryminacji członków obu izb, artykułów 67 i 68 w sprawie desygnowania premiera spośród członków parlamentu, jak również wyboru ministrów przez większość parlamentarną. Pomniejsze poprawki zostały wprowadzone do artykułów 10, 17, 25 30, 40 oraz 98. Największą zmianą w tekście konstytucji było jednak zastąpienie archaicznego języka bungotai na język japoński, stosowany przez Japończyków w życiu codziennym.

W dniu 24 sierpnia w Izbie Reprezentantów odbyło się głosowaniem nad ustawą konstytucyjną. Za jej przyjęciem głosowało 421 z 429 przedstawicieli⁴². 26 sierpnia trafiła ona do Izby Radców w celu dalszej analizy. W tekście ustawy postanowiono zmienić treść: artykułu 15 poprzez dodanie gwarancji uniwersalnego czynnego prawa wyborczego, artykułu 66 poprzez dodanie możliwości utworzenia wspólnego komitetu Izby Reprezentantów oraz Izby Radców, a także artykułu 66 poprzez wprowadzenie obowiązku cywilnego charakteru urzędu premiera oraz ministra. W dniu 6 października izba zakończyła swoje prace nad tekstem i uchwaliła ustawę. Dzień później Izba Reprezentantów zakomunikowała Izbie Radców koniec parlamentarnej procedury uchwalenia konstytucji. Podczas obu głosowań zachowano wymagane 2/3 większości głosów. Mimo iż wielu przedstawicieli było sceptycznie nastawionych do ustawy, niewielu z nich zagłosowało przeciwko jej przyjęciu. Podczas ostatniej sesji głos zabrał premier Yoshida, który podziękował wszystkim za ogrom pracy oraz zaangażowanie, ogłaszając przełomowy moment w historii Japonii⁴³.

W dniu 12 października tekst ustawy konstytucyjnej został przekazany ponownie do Tajnej Rady w celu zakończenia procedury legislacyjnej. 29 października, na plenarnej sesji Rady, przekazano dokument cesarzowi, który po jednomyślnym zatwierdzeniu przez jej członków (kanclerz Minōbe oraz dwóch innych członków nie pojawiło się na sesji), usankcjonował przyjęcie ustawy. Cesarska promulgacja tekstu konstytucji nastąpiła 3 listopada podczas oficjalnej ceremonii w Izbie Radców. Równocześnie przed pałacem cesarza zorganizowano wielką fetę, w której udział wzięła małżonka Hirohito

⁴¹ *Nihonkoku Kempō*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/etc/j01.html> [dostęp: 24.05.2015].

⁴² *1946-nen (Shōwa 21 nen) 8-gatsu 24-nichi Shūgiin Kiji Sokkiroku*, <http://teikokugikai-i.ndl.go.jp/SEN-TAKU/syugiin/090/0060/0901006003510824.html> [dostęp: 24.05.2015].

⁴³ *1946-nen (Shōwa 21 nen) 10-gatsu 7-nichi Shūgiin Honkaigi, Yoshida Naikakusōri Hatsuken*, http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/s211007-h54.htm [dostęp: 24.05.2015].

oraz wielu japońskich i amerykańskich gości. Konstytucja weszła w życie 3 maja 1947 r. Dzień ten wkrótce stał się jednym z najważniejszych świąt narodowych w Japonii i jako jeden z nielicznych został uznany za ustawowo wolny od pracy.

10. Zakończenie

Przeprowadzenie najważniejszej zmiany ustrojowej nie oznaczało końca amerykańskiej okupacji Japonii. Aby mieć pewność, iż kraj nie odwróci się od demokracji ani pokojowego rozwoju, Stany Zjednoczone i ich sojusznicy podpisali traktat pokojowy z japońskim rządem dopiero 8 września 1951 r. Nowa konstytucja, choć początkowo miała oznaczać koniec państwa japońskiego, okazała się podstawą do budowy potęgi gospodarczej. W latach 1945–1947 tylko poprzez przyjęcie nowej ustawy zasadniczej Japonia stała się państwem demokratycznym, otwartym na świat i respektującym prawa człowieka. Dzięki tym zmianom Japonia stawała się jednym z największych i najwierniejszych sojuszników Stanów Zjednoczonych. Przyjaźń obu państw, pomimo wojny, dwóch zrzuconych bomb atomowych i godzącej w dumę okupacji, trwa po dzień dzisiejszy.

Bibliografia

Teksty źródłowe

- 1946-nen (Shōwa 21 nen) 8-gatsu 24-nichi Shūgiin Kiji Sokkiroku*, <http://teikokugikai-i.ndl.go.jp/SEN-TAKU/syugiin/090/0060/0901006003510824.html> [dostęp: 24.05.2015].
- 1946-nen (Shōwa 21 nen) 10-gatsu 7-nichi Shūgiin Honkaigi, Yoshida Naikakusōri Hatsuken*, http://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/s211007-h54.htm [dostęp: 24.05.2015].
- Deklaracja Poczdamska z 26 lipca 1945 r.*, „Zbiór Dokumentów” 1951, nr 9–10.
- Guide to Japan* (Biuletyn CINPAC-CINPOA Nr 209/45, September), Washington 1945.
- Jiyū-tō Kempō Kaisei Yōkō, 21/01/1946*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Kempō Kaisei ni Seki suru Yoronchōsa Hōkoku, 19/12/1945*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/048shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Kempō Kaisei Sōan Yōkō, 06/03/1946*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/03/093shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Kempō Kondan Hii no Nihon Koku Kempō Sōan, 05/03/1946*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/055shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Kempō seitei no keika ni kansuru shōinikai hōkokushō no gaiyō, Hesei 12-nen, 4-gatsu*, [http://www.shugiin.go.jp/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/shukenshi002.pdf/\\$File/shukenshi002.pdf](http://www.shugiin.go.jp/itdb_kenpou.nsf/html/kenpou/shukenshi002.pdf/$File/shukenshi002.pdf) [dostęp: 24.05.2015].
- Kempō Sōan Yōkō, 26/12/1945*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/052shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Konoe F., *Teikoku Kempō no Kaisei ni Kaishi Kōsashite Etaru Kekka no Yōkō*, Tōkyō 1945.

- Konstytucja Japonii*, tłum. T. Suzuki, P. Winczorek, wstęp A. i L. Garliccy, Wrocław 1990.
- Nihonkoku Kempō*, <http://www.ndl.go.jp/constitution/etc/j01.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Nihon Kyōsan-tō no Nihonjin Kyōwakoku Kempō (Sōan)*, 29/06/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Nihon Kyōwakoku Kempō Shian Yōkō*, 28/12/1945, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/045shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Matsumoto J., *Kempō Kaisei Yon Genzoku*, Tōkyō 1945.
- Shakai-tō Kempō Kaisei Yōkō*, 24/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Shimpō-tō Kempō Kaisei Yōkō*, 14/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/040shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].
- Shūsen no shōsho* 15/08/2015, <http://www.chukai.ne.jp/~masago/syuusen.html> [dostęp: 24.05.2015].

Gazety

- Mainichi Shimbun*, 21/12/1945, http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/02/041_1/041_1tx.html [dostęp: 24.05.2015].
- Mainichi Shimbun*, 01/02/1946, <http://www.ndl.go.jp/constitution/shiryō/03/070shoshi.html> [dostęp: 24.05.2015].

Opracowania

- Acheson D., *Present at the Creation: My Years in the State Department*, New York 1969.
- Bix H. P., *Hirohito and the Making of Modern Japan*, New York 2001.
- Dower J. W., *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*, New York 1999.
- Jansen M., *The Making of Modern Japan*, Harvard 2002.
- Koseki S., *Shin Kempō no Tanjō*, Tōkyō 1989.
- MacArthur D., *Reminiscences*, New York 1964.
- Matsui S., *The Constitution of Japan: A Contextual Analysis*, Padstow 2011.
- Morris S. Jr., *Supreme Commander: MacArthur's Triumph in Japan*, New York 2014.
- Satō T., *Nihonkoku Kempō Tanjōki*, Tōkyō 1957.
- Shidehara K., *Gaikō Gojūnen*, Tōkyō 1986.
- Takemae E., *Allied Occupation of Japan*, New York 2002.